

Pintye Gábor

Császló község közigazgatási területének régészeti topográfiája

Munkám célkitűzése az volt, hogy a kevésbé kutatott szatmári területek egy részén egy teljes régészeti topográfiát készítsék. Helyszínül egy eldugott, kis lélekszámú települést, Császlót választottam.

A terepbejárások megkezdése előtt a múzeumi adattárak feljegyzéseit gyűjtöttem össze, de hamarosan világossá vált, hogy ezekből csak minimális információ nyerhető.¹

A falu a Felső-Tisza-vidék kistáján, a Szatmári-síkság Túrhat nevű részének Ny-i felén, az Erdőhátan fekszik.² A Szatmári-síkság, mint ártérperem az emberi megtelepedés legalkalmasabb helyszíne, jelentős telepítésvonalnak tekinthető.³ Császló és tágabb környezetének falvai pontosan ilyen területen fekszenek, melynek bizonyoságául éppen a Szamos 1970. évi nagy árvize szolgál. Vidékünk a Szamosháthoz hasonlóan, a vízszabályozások előtt pangó vízes, erdős sztyepp jellegű síkság volt.⁴ Vezető talajtípusa a barnaföld, helyenként öntésagyaggal, öntésiszappal.⁵ Meg kell jegyezni, hogy a talaj nem kedvez a leletek állapotának. Rendszeresen felismerhetetlenségig lekoptatja a cserepeket, így a kormeghatározás gyakran komoly fejtörést okoz.

Határáról Fényes Elek is fontosnak tartotta megjegyezni, hogy földje termékeny, fekete agyag.⁶ Domborzatát holocén öntésképződmények határozzák meg, elhanyagolható szintkülönbségekkel. A Szamostól K-re húzódó dombhátak a folyó munkájának köszönhetően jöttek létre. Az egykori vízfolyás(ok) emlékét felhagyott medrek, lefűződött kanyarulatok őrzik, melyek időszakosan vízzel telnek meg.⁷ Itt említhetjük a Nádas-, Horgas-, Mohos-, Gégér-, Nagy-, Tarhas-, Máriás- és Belső/Utca-tavakat, valamint a többi, önálló névvel nem rendelkező, hurok vagy félkörív alakú mélyedést. Az első kettőt ezek közül a helyi hagyomány gyepűvárnak tartja.

Gábor Pintye

Archaeological topography of the administrative territory of Császló village

The aim was to prepare a complete archaeological topography on a less investigated territory of Szatmár. The scene was Császló: a remote village of a few inhabitants.

Before starting the field walking, I collected data in the museum archives but I soon had to learn that only minimal information can be found.¹

The village is located in Erdőhát, the W side of the Túrhat area of the Szatmári Plain in the Upper Tisza micro-region.² Szatmári Plain as the edge of the floodplain is the most favourable scene for human settlement and it can be regarded an important settlement line.³ Császló and the villages of its wider environment lie on exactly such territories, which can be proved by the major inundation of the Szamos in 1970. Our area was a waterlogged territory of a forest-steppe character before the regulation of the rivers, similarly to Szamoshat.⁴ The dominant soil type is brown earth sometimes with alluvial clay and silt.⁵ It should be mentioned that this soil does not favour the condition of the finds. It generally wears off the shards and age determination is often problematic.

Elek Fényes found it important to note about these fields that the earth was fertile black clay.⁶ Holocene alluvial deposits determine the relief with insignificant altitude differences. The hills E of the Szamos were created by the river. The one-time watercourses are evidenced by intermittently waterlogged desiccated beds and oxbows.⁷ Here we can mention the lakes Nádas, Horgas, Mohos, Gégér, Nagy, Tarhas, Máriás and Belső/Utca and many loop-shaped or semicircular depressions that have no names. Local tradition regards the first two of them to have been earthen forts.

The most important watercourse of Császló is the Tapolnok main channel, which has mostly been con-

1 A falu határában lévő patkó alakú tavak közti magaslatokon leletek vannak. Csallány Dezső jelentése (JAM RégAd.: 346/1957 és MNM 349.T.IV). Filep Gusztáv református lelképásztor közlése szerint a falutól északra fekvő három gyepűvár valamelyikén (mindegyiken?), Rátz Péter és Rátz Pál ásott. Erdész Sándor jelentése (JAM RégAd.: 87.107). Filep Gusztáv leletek előkerüléséről számolt be. Makkay János jelentése (MNM RégAd.: I. 5/1963).

2 KÓSA L. – FILEP A.: A magyar nép táji-történeti tagolódása. Akadémiai Kiadó Budapest, 1975., 92; 168

3 FRISNYÁK 2000, 262

4 SOMOGYI S.: A magyar honfoglalás földrajzi környezete. In: A Kárpát-medence történeti földrajza. Szerk.: Frisnyák S. Nyíregyháza, 1996. 10.

5 LÓKI 1996, 31.

6 FÉNYES E.: Magyarország Geográfiai Szótára I. Pest, 1851. 201

7 LÓKI 1996, 27, 29.

1 There are finds on the elevations between the horseshoe-shaped lakes in the fields of the village. Dezső Csallány's report (JAM Arch. Archives: 346/1957 and MNM 349.T.IV). According to Gusztáv Filep Calvinist priest's oral communication, Péter Rátz and Pál Rátz excavated in one (or all?) of the three earthen forts north of the village. Sándor Erdész's report (JAM Arch. Archives: 87.107). Gusztáv Filep spoke about the discovery of finds. János Makkay's report (HNM Arch. Arch.: I.5/1963)

2 KÓSA L. – FILEP A.: A magyar nép táji-történeti tagolódása. Akadémiai Kiadó Budapest, 1975., 92; 168

3 FRISNYÁK 2000, 262

4 SOMOGYI S.: A magyar honfoglalás földrajzi környezete. In: A Kárpát-medence történeti földrajza. Ed.: Frisnyák S. Nyíregyháza, 1996. 10

5 LÓKI 1996, 31

6 FÉNYES E.: Magyarország Geográfiai Szótára I. Pest, 1851. 201

7 LÓKI 1996, 27, 29

A császlói határ legjelentősebb vízfolyása a – már jórészt mesterséges mederbe terelt – Tapolnok-főcsatorna, mely a Túr mellékfolyója, a Szamos egykori fattyúága. Ebbe köt be a településtől É-ra kigyózó Mohos-tó-csatorna és az Állomás-csatorna, és ugyancsak ebből ágazik le K-DK felé a Szamossályi árapasztó-csatorna, melyből K-i irányban szakad ki a Galambos-csatorna. Ez utóbbiból D-re pedig az utolsó, önálló nevű vízfolyás, a Géci-sűrű-csatorna válik ki, mely egyben a falu közigazgatási határa is.

2007. február 19. és március 1. között végeztünk módszeres terepbejárást Császló határában a régészeti topográfia bővítése mellett a község történetének feltárása céljából.⁸ Munkánk során átvizsgáltuk a falu 1019 hektár nagyságú közigazgatási területét, kivéve a falutól D-DNy-ra fekvő Kendersor és Nagy-Lapos dűlők legelővel borított részeit és az É-i oldalon húzódó Csonkás-erdőnek a falu határába eső területét.

Az emberi élet legkorábbi nyomára néhány kopott, jellegtelen rézkori edénytöredék utal, melyeket a 13. sz. lelőhelyen, az Úrbéres Földeken találtunk. Közvetlen környékünkön hasonlóan minimális a rézkori emlékek száma, a Csengeri Múzeum gyűjteményéből is mindössze egyetlen, a Szamosból származó töredéket tudok említeni.⁹

Jóval bővebb tárgyi anyaggal rendelkezünk a bronzkorból.¹⁰ A rendkívül kopott őskori cserepeket (is) produkáló lelőhelyek többsége (6., 8., 16–17., 27–28., 35.) eléggé gyér leletmennyiséget szolgáltatott, így elemzésük nem lehetséges. A pontosabban datálható, középső bronzkori 9. és 20. sz. lelőhelyekből, és az ezen periódus végére tehető, Felsőszőcs/Suciu de Sus kultúra első fázisához köthető 29. sz. lelőhelyek alapján talán megkockáztatható, hogy a jellegtelen anyagú lelőhelyek legalább egy része is ehhez a periódushoz tartozik. A 30. sz. lelőhelyen pontosabban meg nem határozható középső bronzkori edénytöredékek mellett késő bronzkoriak is előfordultak, míg a 19. sz. lelőhelyről csak közelebbről ismeretlen késő bronzkori kerámiát gyűjtöttünk.

Kiemelkedik ezek közül a Nádas-tó öblében fekvő, 29. sz. településnyom, melyen a karcolt díszű, és perem alatti plasztikus bordával díszített cserepeken kívül nagy mennyiségű paticsot és egy tojásdad, közepén fúrásnyommal ellátott dörzskövet(?) is találtunk.¹¹

Az időszak két legjelentősebb lelőhelye a 26. és 37. sz. Az előbbi nagy kiterjedésű, rendkívül intenzív lelőhe-

finéd to an artificial bed. It is an affluent of the Túr and the former side-branch of the Szamos. Mohos-tó channel, meandering N of the village, runs to this channel just like Állomás channel. Szamossályi flood-reducing channel starts from it toward ESE, and Galambos channel forks off from the latter one in an easterly direction. South of the last one, Géci-sűrű channel is the last watercourse that has an independent name, which forks off from it toward S and serves as the administrative border of the village.

Systematic field walking was conducted in the fields of Császló between February 19 and March 1 2007 with the purpose of enlarging the archaeological topography and to uncover the history of the village.⁸ We investigated the 1019 hectares large administrative territory of the village except for the pastures of Kendersor and Nagy-Lajos-dűlő SSW of the village and Csonkás forest in the N.

A few worn, uncharacteristic Copper Age shards attested to the earliest traces of human life, which were collected at site no. 13 in Úrbéres Földek. The number of Copper Age finds is similarly low in the close environment, only a single fragment from the Szamos can be mentioned from the collection of the Csengeri Museum.⁹

There are significantly more finds from the Bronze Age.¹⁰ The majority of the sites that yielded much worn (among others) prehistoric shards (6, 8, 16–17, 27–28, 35) offered a relatively poor material so they cannot be analysed. It can perhaps be suggested according to the more exactly dated Middle Bronze Age sites nos. 9 and 20 and the Late Bronze Age site no. 29 from the first phase of the Felsőszőcs/Suciu de Sus culture that at least a few of the sites with uncharacteristic materials came from the same period. There were shards from the Late Bronze Age beside a few shards that could not more exactly be dated than the Middle Bronze Age at site no. 30, while at site no. 19, Late Bronze Age shards without definite features were collected.

Settlement trace no. 29 found in the embayment of Nádas-tó is an eminent phenomenon. Shards with deeply incised ornaments and plastic ribs under the rims were found together with a large amount of daub and an ovoid rubbing stone (?) with the traces of boring in the middle.¹¹

8 A terepbejáráson részt vettek: Bacskai István, Benedek András (MFM), Bocz Péter régésztechnikus (JAM), Fábrián László múzeumigazgató (Csengeri Múzeum), Gábor Tamás rajzoló (JAM), Paluch Tibor (MFM), Tompa György, Sósokuti Kornél (MFM), Varga Eszter (KÖH), Pintye Gábor (Beregi Múzeum) valamint Pintyéné Nagy Erzsébet, Pintye Miklós és ifj. Pintye Miklós.

9 Leltározatlan, a Csengeri Múzeum állandó kiállításában látható.

10 A rajzokat Svéda Csaba (JAM) készítette.

11 Azonos a Kálnási-Sebestyén szerzőpáros által lejegyzett Tó-közzel, ahonnan adatközlőjük szántás utáni pernye, tűznyom és csontok jelentkezéséről számolt be (KÁLNÁSI-SEBESTYÉN 1993, 25).

8 István Bacskai, András Benedek (MFM), Péter Bocz archaeological technician (JAM), László Fábrián museum curator (Csengeri Museum), Tamás Gábor drawer (JAM), Tibor Paluch (MFM), György Tompa, Kornél Sósokuti (MFM), Eszter Varga (KÖH), Gábor Pintye (Beregi Museum) and Erzsébet Pintyéné Nagy, Miklós Pintye and Miklós Pintye jr. took part in the field walking.

9 Without inventory number, it can be seen in the permanent exhibition of the Csengeri Museum.

10 Csaba Svéd (JAM) prepared the drawings.

11 It is identical to Tó-köz registered by Kálnási-Sebestyén, where they reported flying ashes, traces of fire and bone after ploughing (KÁLNÁSI-SEBESTYÉN 1993, 25).

lyen a felsőszőcsi telepkerámián, egy őrlőkőtöredéken és némi csillámpalán kívül emberi fogakat, egy csontgyöngyöt, egy félig átfúrt kisméretű bronzkorongot, egy bronz karperec töredékét is találtuk. Az eke helyenként nagy mennyiségű sokszor egy tömbben álló, összetartozó edénytöredékeket forgatott ki, ezért itt – véleményem szerint – egy szétszántott urnatemetővel számolhatunk. Az utóbbi lelőhelyen viszont bronzrögöket találtunk, melyek akár bronzöntés maradékai is lehetnek. A kerámiaanyagból egy parázsborító töredéke érdemel külön említést. Mindkét hely kiemelkedő fontosságú, ugyanis a Felsőszőcs-kultúra első, még középső bronzkori fázisán kívül a kifejlett, késő bronzkor elejére, a Reinecke BD-fázisra tehető¹² kerámiaanyagot sikerült gyűjtenünk róluk.

A 11. sz. lelőhelyen viszont csak a Felsőszőcs műveltség kifejlett változatának edénytöredékei jelentek.

Az őskori korszakok, kultúrák – elsősorban a neolitikum, a rézkor, valamint a korai és középső bronzkor – szórványos voltára és kis leletmennyiségükre magyarázatul szolgálhat a közeli csengersimai határátkelőn végzett megelőző feltárások fontos tanulsága: a régészek a már általánosan hitt homogén rétegben teljesen véletlenül vették észre a cserepeket, azaz a Szamos egyik kiöntése olyan egyöntetű, vastag üledéket terített a vidékre, amely megtévesztővé tette a helyszínt.¹³ Egy másik, e folyó mentén fekvő lelőhelyen, a panyolai Vásármező-dombon, a magaslat tetején is legalább 70–80 cm vastagságú humusztakarót figyeltek meg.¹⁴

A korai vaskor hiánya adódhat abból a több ízben tapasztalt tényből, hogy a késő bronzkori lelőhelyek egy része valójában a kora vaskorra keltezhető. Ha ugyanis a szkíta kori telepanyagokból indulunk ki, akkor az látszik, hogy a kerámia összetételében csupán a korongolt darabokkal és néhány korongolatlan típus hiányával tér el a megelőző időszakétól.

A kelta időszak leletanyagát a 17. és 19. sz. lelőhelyeken sikerült azonosítanunk. Míg az előzőn mindössze néhány grafitos fazéktöredéket találtunk,¹⁵ a másodikról egy öntőminta töredékét és paticsot is gyűjtöttünk. A faluhoz legközelebb szintén Csenger határából isme-

The two most important sites of the period are nos. 26 and 37. The former one is a large and very intensive site with the settlement ceramics of the Felsőszőcs culture, a quern fragment, a few micaceous schist fragments and also human teeth, a bone bead, a half-perforated small bronze disc and the fragment of a bronze bracelet. At a few places, the plough turned up many or more-or-less fitting vessel fragments, so it seems to have been an urn cemetery disturbed by the plough. Bronze lumps were also found at the latter site, which can attest to bronze casting. From the ceramic material, the fragment of an ember-cover deserves mentioning. Both sites are of an eminent importance since they yielded ceramic materials from the first phase of the Felsőszőcs culture and also from the beginning of the Late Bronze Age, the Reinecke BD phase.¹²

At the same time, only the shards of the evolved phase of the Felsőszőcs culture appeared at site no. 11.

The important conclusions of the investment-led excavations conducted at the border station of Csengersima can perhaps explain the scattered character and the scarcity of the prehistoric periods and cultures especially the Neolithic, the Copper Age and the Early and Middle Bronze Ages: archaeologists noticed shards in a homogenous soil which they had interpreted as the subsoil. A flooding of the Szamos spread such a homogenous thick deposit on the territory that can mislead the archaeologists.¹³ At Vásármező hill, another site on the same river, an at least 70–80 cm thick humus cover was observed even on the hilltop.¹⁴

The lack of the Early Iron Age can come from the already many times observed fact that a few of the Late Bronze Age sites can actually be dated from the Early Iron Age. Starting from a Scythian period settlement material, we find that the ceramics only differ from the preceding period in the composition: the occurrence of wheel-thrown items and the lack of a few hand-moulded types.

The find material of the Celtic period could be identified at sites nos. 17 and 19. Only a few graphitic pot fragments were found at the former site,¹⁵ while the

12 TÓTH, K. – MARTA, L.: Gefäßdepot der Felsőszőcs/Suciu de Sus-Kultur in Nyírmada-Vályogvető. – A Felsőszőcs/Suciu de Sus kultúra edényelete Nyírmada-Vályogvetőn. NyJAMÉ 2005. 107–143., 134.

13 Istvánovits Eszter szóbeli közlése. Fogadja érte köszönetemet! MAKKAY J.: Kőkori régiségek a vállaji határban. A Jósza András Múzeum Kiadványai 50. Szerk.: Dr. Németh P. Nyíregyháza, 2003. 8

14 ALMÁSSY K. – ISTVÁNOVITS E.: Panyola, Vásármező-domb. Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2003. Budapest 2004, 270.

15 Meg kell itt jegyezni, hogy hasonló grafitos töredékek a szarmata szállásterületen a császárkori anyagból is ismertek. Nagyobb számú feltárás híján egyelőre kérdés, hogy Szatmár római kori anyagában előfordulhat-e.

12 TÓTH, K. – MARTA, L.: Gefäßdepot der Felsőszőcs/Suciu de Sus-Kultur in Nyírmada-Vályogvető. – A Felsőszőcs/Suciu de Sus kultúra edényelete Nyírmada-Vályogvetőn. NyJAMÉ 2005. 107–143., 134

13 Eszter Istvánovits' oral communication: I am thankful for it. Makkay J.: Kőkori régiségek a vállaji határban. A Jósza András Múzeum Kiadványai 50. Szerk.: Dr. Németh Péter. Nyíregyháza, 2003. 8

14 ALMÁSSY K. – ISTVÁNOVITS E.: Panyola, Vásármező-domb. Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2003. Budapest 2004, 270

15 It should be added that similar graphitic fragments are also known from the Imperial period materials of the Sarmatian occupation zone. In lack of more excavations it cannot be decided if it occurred in the Roman period material of Szatmár as well.

rek LaTène kori cserepeket és egy öntőminta-töredéket,¹⁶ de a romániai Szatmárban, Nagykároly környékén viszonylag nagyszámú kelta települést és temetőrészletet említenek.¹⁷

Császárkori faluhelyeket a lelőhelyek többségén regisztráltunk: a Körtvélyes-dűlőben a 3. és 8., a Nagy-Tó-Háton a 9–10., a Nagy-Laposban a 14–15., a Rácstagban a 17., a Juh-Kosár-dűlőben a 21–22. és 25., a Dózsa Tsz-től északra a 24., a Gencsi-tagban a 28., a Középső-Belke-dűlőben a 32–33., végezetül a Lanka-dűlőben a 38. számúakon. Két kivételtől eltekintve e települések mindegyike egykori vízfolyás magaspartjára fűződik fel. Egyedül a – valószínűleg összetartozó – 14–15. sz., gyér kerámiával mutatkozó lelőhelyek mellett nincs folyóvízmeder, de ezek közelében is található egy tó teknője.¹⁸

A patkó alakú vizenyős, mocsaras mélyedés (Nagy-tó) öblében hosszan elnyúló 9. sz. lelőhely Ny-ÉNy-i szélén valószínűleg egy temető húzódik. Egy jól behatárolható területen ugyanis egy korong alakú borostyángöngyöt, egy kuboooktaéderes kék üveggyöngyöt, egy korongolt szürke tál negyedét és némi embercsontmaradványt gyűjtöttünk. Ezenkívül a környéken egy Crispina-denárt,¹⁹ orsógombot, salakot és kődarabokat is találtunk. A kerámiaanyagból kiemelkedő fontossággal bírnak a szürke, pecsételt edénytöredékek.

A leletek sorát a 10. sz. telepnyomról származó őrlőkő töredéke zárja. A szokásos szürke, jól iszapolt cserepek mellett – elsősorban a 9–10. sz., messze legnagyobb leletbőségű lelőhelyeken – szép számban mutathatók ki a nagyméretű, vastag falú, vízszintesen kihajló peremű, kevés szemcsével soványított hombárok töredékei, vállukon hullámvonalköteg dísszel. A pecsétléssel díszített kerámiát, jelen ismereteink szerint, a Barbaricumban elérhető távolságra két helyen készítették: Beregsurányban és Csengersimán.²⁰ Ez utóbbi Császlótól alig több mint 10 km távolságra fekszik, így onnan való származása logikusnak látszik. Csengersima fazekastelepe a 3. század végén kezdett működni, és feltehetően valamikor az 5. században szűnt meg.²¹

A többi lelőhely többségén is számos, zúzott kavicscsal soványított, sokszor fedőtartós peremű fazéktöredéket gyűjtöttünk, melyek már a korszak utolsó fázisára datálhatók. Talán nem tévedek, ha a császárkori kerámia jelentős részét a közeli Csengersima fazekascentrumából származtatom.

fragment of a mould and daub fragments also came from the second one. Shards and the fragment of a mould of the LaTène period are known from Csenger the closest to the village,¹⁶ and a relatively large Celtic settlement and a cemetery fragment are mentioned in the region of Nagykároly in Szatmár, Romania.¹⁷

Imperial period villages were documented at the majority of the sites: sites nos. 3 and 8 at Körtvélyes-dűlő, 9–10 at Nagy-Tó-Hát, 14–15 at Nagy-Lapos, 17 at Rácstag, 21–22 and 25 at Juh-Kosár-dűlő, 24 north of Dózsa Tsz, 28 at Gencsi-tag, 32–33 at Középső-Belke-dűlő and finally no. 38 at Lanka-dűlő. Apart from two exceptions, all the settlements were located on the high bank of a watercourse. No bed could be found at the probably connected sites nos. 14–15 represented by only a few ceramics, although the trough of a lake can be observed near them.¹⁸

There is probably a cemetery at the W–NW edge of site no. 9, which extends in a long stripe at the embayment of the horseshoe-shaped waterlogged swampy depression (Nagy-tó). A well delineated territory yielded a discoid amber bead, a cubooctahedral blue glass bead, a quarter of a wheel-thrown grey bowl and a few human bone remains. We also found a Crispina denar,¹⁹ a spindle whorl and slag and stone fragments in the area. The grey stamped shards are especially important in the ceramic material.

The last find we mention is a quern fragment from settlement trace no. 10. Beside the common grey finely levigated shards, the fragments of many large thick-walled storage jars of horizontally everted rims tempered with a few grains can be demonstrated especially at sites 9–10, which yielded the greatest number of finds. They were decorated with a bunch of wavy lines along the shoulder. As far as we know, stamped ceramics were prepared at two places at moderate distances from the site: in Beregsurány and at Csengersima.²⁰ The latter one lies only at a distance of 10 km from Császló so it seems more likely to be the place of origin. The pottery workshop of Csengersima started working at the end of the 3rd century and closed sometime in the 5th century.²¹

Numerous pot fragments were collected at the majority of the other sites as well. They were tempered with crushed pebbles and a few of them had a groove on the edge for the lid. They can be dated from the final

16 Leltározatlan, a Csengeri Múzeum állandó kiállításában látható.

17 NÉMETHI, J.: Repertoriul arheologic al zonei Careiului. Bibliotheca Thracologica XXVIII. București, 1999. 175–176.

18 A helybeliek *Borsos-tója* névvel illetik.

19 Ulrich Attila meghatározása. Fogadja érte köszönetemet!

20 Anyaga alapján nem a porolissumi műhely terméke.

21 CSALLÁNY, D.: Die Bereg-Kultur. Acta Antiqua et Archaeologica X. 1966. Szeged., 87–88; ISTVÁNOVITS 2004, 220.

16 Without inventory number, in the permanent exhibition of the Csengeri Mueum

17 NÉMETHI, J.: Repertoriul arheologic al zonei Careiului. Bibliotheca Thracologica XXVIII. București, 1999. 175–176

18 Local people call it *Borsos-tója*.

19 Attila Ulrich's determination. I am grateful to him.

20 According to its material it was not prepared in the Porolissum workshop.

21 CSALLÁNY, D.: Die Bereg-Kultur. Acta Antiqua et Archaeologica X. 1966. Szeged., 87–88; ISTVÁNOVITS 2004, 220

A 9–10. sz. településnyom összefüggéséhez kevés kétség férhet, így biztosan kijelenthető, hogy Császló határának császárkori központját láthatjuk benne.

A feltételelesen a 8–9. századra datált cserépanyagot a Nagy-Tó-Háton a 9., a Rác-tagban a 17., és a Gencsi-tagban a 31. sz. lelőhelyeken találtuk meg. Ezek közül az elsőt ettől kezdve az újkorig folyamatos a régészeti anyag, míg a második csak az Árpád-kort élte meg, a felszíni nyomok alapján.

A 8–9. századi edények kizárólagos díszítőmotívumai a sűrűn karcolt vonal-és hullámvonalkötegek, jellemző formájuk a viszonylag kisméretű, vállában öblösödő, lekerekített peremű darabok.

A korai feudalizmus leleteinek elemzésekor külön fejezetet érdemel a falu történelmi szempontból közismert egykori épülete: Császlómonostora (Chazlomonosthora: DL 70998), a Káta-nem Lázári-ágának nemzetségi monostora. Okleveles adatok híján csak feltételezhető, hogy a család temetkező helye fölé emelt, feltehetően bencés kezelésű monostornak a 12–13. század fordulóján már állnia kellett.²² Létrejöttét, működését nem ismerjük, az első említések 1341-ben Császlómonostora boltozata elrepedt, teteje és harangtornya elpusztult.²³ Pesty Frigyes informátorának állítása szerint a jelenlegi templom alatti domb jórészt téglából áll, melynek helyén valaha klastrom állott. Egykori lakóit azonban nem tudta megnevezni.²⁴

Az 1930-as évek második felében Filep Gusztáv református lelkész és társa a templom D-i oldalán és belsejének DNy-i sarkában „ásatást” végeztek, melynek eredményeként rábukkantak egy félköríves és egy egyenes falszakaszra, mely minden bizonnyal a szentély és a hajó oldalának egy részlete lehetett. Találtak továbbá két kőfaragványt, melyek közül az egyiket Németh Péter a templom körüli bokrokban, míg a másikat a templomdombot övező Utca-tó déli átereszének oldalába építve találta meg. Ez utóbbi, gazdagon tagolt elemet víz borította, ezért pontos dokumentálására nem nyílt mód. Az előbbi kő egy félpillér lábazata, mely nyaktagból, hengertagból és egy lefaragott részből áll. A 67 cm magas és 53 cm széles faragvány a 13. század első felére datálható.²⁵ Ez a lábázat jelenleg a templom bejárata előtt fekszik és padként használják. A másik faragványt nem találtam a nevezett helyen, és a falubeliek sem tudtak róla. Több mint valószínű, hogy a közelmúlt tereprendezésének esett áldozatul.

Helybeli közlésből értesültem arról, hogy az 1930-as évekbeli feltáráskor embercsontok is előkerültek. Ugyan-

phase of the period. I may be right to suppose that a significant proportion of the Imperial period ceramics was imported from the pottery centre of Csengersima.

There is barely any doubt about the connection between settlement traces nos. 9 and 10, so we can be certain that this was the Imperial period centre of the region of Császló.

Shards conditionally dated from the 8th–9th centuries were collected at site nos. 9 of Nagy-Tó-Hát, 17 at Rác-tag and 31 at Gencsi-tag. The archaeological material was continuous from this period until the modern times at the first site, while the second one existed only during the Árpadian period according to the traces observed on the surface.

The only decorative patterns of the vessels of the 8th–9th centuries, which were characteristically small with rounded rims bulging at the shoulder, were densely incised bunches of lines and wavy lines.

Császlómonostora (Chazlomonosthora: DL 70998), the clan monastery of the Lázári branch of the Káta clan, the historically well-known building of the village deserves a special chapter at the interpretation of the finds of the age of early feudalism. In lack of documents, it can only be supposed that the monastery, which was raised over the burial place of the family and was run by Benedictine monks, already stood at the turn of the 12th–13th centuries.²² We do not know anything about its founding and operation. When it was first mentioned in 1341, the dome of Császlómonostora cracked, the roof and the belfry perished.²³ According to the person who informed Frigyes Pesty, the hill under the actually standing church is mostly composed of bricks, which came from the monastery that had stood there. He, however, could not tell who had inhabited it.²⁴

Gusztáv Filep Calvinist priest and his companion carried out „excavations” on the S side of the church and in the SW corner of its interior in the second half of the 1930’s. They found a semicircular and a straight wall fragment, which could be a detail of the chancel and the side of the nave. They also found two carved stones, one of which Péter Németh found in the bushes around the church, while the other one was built into the southern outlet of Utca-tó, which surrounded the church hill. This latter richly segmented element was covered with water so it could not exactly be documented. The former stone was the base of a half-pier, which was composed of a neck part, a cylinder and a carved off component. The 67 cm high and 53 cm broad carving can be dated from the first half of the 13th cen-

22 MAKSAI 1940, 122; KÁLNÁSI-SEBESTYÉN 1993, 26; ROMHÁNYI 2000, 18.; KRISTÓ GY.: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Nemzet és emlékezet. Magvető Kiadó, Budapest. 1988, 407.

23 ROMHÁNYI 2000, 18.

24 MIZSER 2001, 296. A jelenlegi református templom 1798–1808 között épült késő barokk stílusban, tornya 1844–45-ben készült (Szabolcs-Szatmár Megye Műemlékei 1986, 450).

25 NÉMETH 1967, 100–103.

22 MAKSAI 1940, 122; KÁLNÁSI-SEBESTYÉN 1993, 26; ROMHÁNYI 2000, 18.; KRISTÓ GY.: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Nemzet és emlékezet. Magvető Kiadó, Budapest. 1988, 407

23 ROMHÁNYI 2000, 18

24 MIZSER 2001, 296. The standing Calvinist church was built in a baroque style between 1798 and 1808, its tower was raised in 1844–45 (Szabolcs-Szatmár.Megye.Műemlékei 1986, 450)

csak emberi maradványokra bukkantak 1962-ben, amikor a templom mellett egy villámhárító gödrét ásták.²⁶ Mindkétszer biztosan a cinterem sírjait bolygatták meg, de tárgyak előkerüléséről nem tudunk.

A környék átkutatásakor egy – a földbe szinte teljesen besüllyedt – 90 cm átmérőjű malomkötőredéket fedeztünk fel. Odakerülésének magyarázatát több beregi templom példájából (pl.: Tarpa, Tákos) lehet megmagyarázni: egykor a bejárat elé fektették, belépőként, küszöbként használták.

Visszatérve a településhez: az oklevelek tanúsága szerint a Túr mentén fekvő, Sente-Mágócs nemzetség alá tartozó falvak szigetszerűen helyezkedtek el az erdőségekben.²⁷ Az Árpád-korban feltehetően a Káták birtokolta Császló is hasonló adottságokkal rendelkezett, amihez közvetett adatokkal szolgál a II. József-féle katonai felmérés térképszelvénye, mely egy „tisztáson” ábrázolja.

A korszakot reprezentáló Árpád-kori kerámia önállóan csak a 34. sz. lelőhelyen mutatkozott, de „kortársait” regisztráltuk Császló belterületétől K-re, a Körtvélyesben a valószínűleg együvé tartozó 1–2., a 3–7., a Nagy-Tó-háton a 9., az Urbéres-Földeken a 13. és 18., a Nagy-Laposon a 15., a Kendersoron a 20., a Juh-Kosárdűlőben a 21., a Középső-Belke-dűlőben a 33–34. és 36., a Lanka-dűlőt és Felső-Belke-dűlőt is érintő 37., a Lanka-dűlőben a 38., a belterületi, Kossuth u. 63. szám alatti telken a 39., és a Petőfi u. 64. szám alatti portán a 40. sz. lelőhelyeken is.

A középkori továbbélés bizonyítható az 5–7., a 13., és a 38. sz. lelőhelyeken, míg az 1–2., 23. és 35. sz. lelőhelyek léte az Árpádok korától az újkorig folyamatos volt. Ez utóbbi aligha meglepő, hiszen a templom közvetlen környékéről, a mindenkorai településmagról van szó. A 37. sz. lelőhely kiemelkedő lelete egy örlőkő és egy vasbuca töredéke.

Előzmény nélküli csak középkori kerámiát egyedül a 12. sz., gyér anyagú lelőhelyen találtunk. A 27. sz. telepnyomon a bronzkort, míg a 4., 18., 39. és 40. számúakon az Árpád-kort követően csak az újkorban indult meg ismét az élet.

A legintenzívebb felszíni kerámiaanyaggal a hajdani Dózsa Tsz-től É-ra, a mai Dunaújvárosi utca kertjei alatt, a Mohos-tó-csatorna magaspartjain húzódó 24. sz. lelőhelyen találkoztunk, a mostani lakott részek közvetlen közelében. Kevés korabeli fémleletünk egyike a Benke-tó K-i végét körülövező magaslaton fekvő 8. sz. lelőhelyről származó késő középkori–kora újkori téglalap alakú, vaspeckes bronzcsat, a másik pedig a 26. sz. lelőhely egyetlen újkori tárgya, egy kisméretű harang vagy kehely peremtöredéke.

A korai magyar települések leletanyagát teljes egészében a kerámia adja, melyben kizárólag fazekak töre-

gely.²⁵ This footing lies to date at the entrance of the church and it is used as a bench. I could not find the other carving at the denoted place and the inhabitants of the village did not know of it either. It probably fell victim to a recent landscaping.

Local people also told that human bones had also been found at the excavation in the 1930's. Human remains were also found in 1962 when the pit of a lightning rod was dug.²⁶ It was certainly the graves of the churchyard that were disturbed but no objects were mentioned.

At the investigation of the surroundings, we found the fragment of a millstone of a diameter of 90 cm, which nearly totally sank into the earth. Its getting there can be explained from the examples of several churches in Bereg (e.g. Tarpa, Tákos): once they were laid in front of the entrance to serve as a threshold.

Let us now turn back to the settlement. According to documents, the isolated villages of the Sente-Mágócs clan along the Túr were scattered in the forests.²⁷ Császló, which was in the hands of the Káta family in the Árpadian period, was probably similar. The map made by the military survey of Josef II marked the village in a „clearance”. Árpadian period ceramics without being mixed appeared only at site no. 34, yet finds of the same age could be observed E of the interior territory of Császló, at sites nos. 1–2 at Körtvélyes, at the probably combined sites nos. 3–7, at site no. 9 at Nagy-Tó-hát, at sites nos. 13 and 18 at Urbéres-Földek, at site no. 15 at Nagylapos, at site no. 20 at Kendersor, at site no. 21 at Juh-Kosárdűlő, at site nos. 33–34 and 36 at Középső-Belke dűlő, at site no. 37 at Lanka-dűlő reaching over into Felső-Belke-dűlő, at site no. 38 at Lanka-dűlő, at site no. 39 at 63 Kossuth Street, and at site no. 40 at 64. Petőfi Street.

Late medieval survival can be demonstrated at sites nos. 5–7 and 38, while sites nos. 1–2, 23 and 35 were continuously inhabited from the Árpadian period to the modern period. This is not really astonishing since it is the close surroundings of the church, the centre of the settlement. The eminent finds of site no. 37 were a quern and the fragment of an iron pig.

Only medieval ceramics without antecedents were found at site no. 12, which yielded only a few finds. Modern settlement started at settlement trace no. 27 after a long hiatus from the Bronze Age and also after a hiatus from the Árpadian period at sites nos. 4, 18, 39 and 40.

The most intensive distribution of shards was observed on the surface at site no. 24 N of the former Dózsa Tsz, under the gardens of the present Dunaújvárosi Street on the high banks of Mohos-tó channel next to

26 NÉMETH 1967, 100.

27 MAKSAI 1940, 19.

25 NÉMETH 1967, 100–103

26 NÉMETH 1967, 100

27 MAKSAI 1940, 19

dékei ismerhetőek fel. Az Árpád-korra oly jellemző cserépbogrács maradványát egyetlen esetben sem találtuk meg, és további érdekesség, hogy alig-alig van díszített edény a leletek között. A kevés díszesebb példány motívumai az előzőekhez hasonló. A kerámia alapvetően egy finomabb-durvább szemcséjű homok és egy közúz-alékos soványítású csoportra oszlik. Edényeink barnák, téglaszínűek és vörösek, de az 1., 3., 8., 17., 23., 32., 35–36. és 38–39. sz. lelőhelyeken felbukkant a 13. század végétől ismert fehér kerámia is. Az 1. és 14. sz. lelőhelyeken sikerült fedők maradványait kimutatni, melyek a 14. századi fazekasság újításai.

A 14–15. századokra jellemző, belső oldalán zöld, valamint sárga mázas töredékeket az 5., 17., 23–24., 36., 39., fehér alapon csíkokban vörös-vörösesbarna festésű darabokat pedig a 14. és 24. lelőhelyeken regisztráltunk.²⁸

A szürke, kissé durvább anyagú edényetöredékek mellett több helyen találtunk kevés finomabb, fényesre simított darabot is, melyek a 17. századtól jelentkeznek a régészeti anyagban.²⁹

A késő középkor-kora újkor időszakából származik a falu legismertebb régészeti vonatkozású leletegyüttese, az 1921-ben Tóth János földjén, szántás közben előkerült ezüst éremkincs.³⁰ A 2156 db érmét Hunyadi Mátyás, II. (Jagelló) Ulászló, II. (Jagelló) Lajos, (Szapolyai) János Zsigmond, I. (Habsburg) Ferdinánd, (Habsburg) Miksa, (Habsburg) Rudolf, II. (Habsburg) Mátyás II. (Habsburg) Ferdinánd és I. (Habsburg) Lipót³¹ magyar, valamint Albert, Kázmér, Sándor és Zsigmond lengyel királyok verették. Előfordulnak benne továbbá Lajos schweidenitzi és zürichi pénzei is.³² A depó összeállításából az világlik ki, hogy I. Ferdinánd, I. Rudolf és II. Mátyás uralkodása alatt gyarapodott leginkább. Magyarázatul szolgálhat erre, hogy ekkortájt Szatmár vármegye pénzforgalma erőteljesen fellendült. Köszönhető ez annak, hogy területén keresztülhaladt az Erdélytől Amszterdamig követhető nemzetközi kereskedelmi és a Kálló–Tokaj hadiút is.³³ Az erdőben megbúvó, a fő utak irányából kieső település ideális lehetett a vesze-

the actually inhabited area. One of the few contemporary metal finds was a medieval-early modern period oblong-shaped bronze buckle with an iron tongue from site no. 8 lying on the elevation surrounding the E end of Benke lake. Another one was the only modern period object of site no 26: the rim fragment of a small bell or cup.

The find materials of the early Hungarian settlements are composed solely of ceramics, in which only the fragments of pots can be recognised. No remains of clay cauldrons the characteristic vessels of the Árpadian period were found. Another interesting phenomenon was that there were barely any decorated shards. The motives of the few ornamented items are similar to the former ones. The ceramics can basically be divided into two groups: one tempered with sand of finer or coarser grains and another one tempered with crushed stone. The vessels were brown, brick-coloured and red, and white ceramics known from the end of the 13th century also appeared at sites nos. 1, 3, 8, 17, 23, 32, 35–36 and 38–39. Remains of lids, the innovation of the 14th century, could be identified at sites no. 1 and 14.

Fragments with green glaze on the inside and yellow-glazed shards characteristic of the 14th–15th centuries were documented at sites nos. 5, 17, 23–24, 36 and 39, while items with red-reddish brown painted stripes against a white background appeared at sites nos. 14 and 24.²⁸

Beside grey shards of a slightly coarser raw material, a number of sites also yielded a few finer items with polished surfaces, which appeared in the archaeological materials in the 17th century.²⁹

The best known archaeological complex of the village came from the late Middle Ages and the early modern period: a silver hoard that was turned up by the plough on János Tóth's land in 1921.³⁰ The 2156 silver coins were minted by Matthias Hunyadi, (Jagello) Ulászló II, (Jagello) Louis II, (Szapolyai) John Sigismund, (Habsburg) Ferdinand I, (Habsburg) Maximilian, (Habsburg) Rudolf, (Habsburg) Matthias II, (Habsburg) Ferdinand II and (Habsburg) Leopold I³¹ Hungarian and Albert, Casimir, Alexander and Sigismund Polish kings. Besides, Louis' Schweidenitz and Zurich coins can also be found in it.³² The composition of the depot reveals that most of it was accumulated during the rule of Ferdinand I, Rudolf I and Matthias II. The coin circulation

28 HOLL I.: Középkori cserépedények a Budai várpalotából (XIII–XV. század). – *Mittelalterliche Keramik aus dem Burgpalast von Buda (13–15. Jahrhundert)*. BudRég XX. Budapest, 1963. 336; 349–355.

29 MÉRI I.: Beszámoló a Tiszalök-Rázompusztai és Túrkeve-Mórici ásatások eredményeiről II. *Otčet o raskopkah v Tiszalök-Razompusztai i Turkeve-Moric II*. ArchÉrt 81. Budapest, 1954. 148.

30 MNM Numizmatikai Tár. 835/1934. ill. 287A/1914. és 200B/1914.

31 I. Lipót denárja valószínűleg véletlenül keveredett a leletegyüttesbe.

32 HARSÁNYI 1921, 55.

33 ULRICH A.: Szabolcs és Szatmár vármegyék XVI–XVII. századi pénzforgalma levéltári források és pénzletek alapján. – *Der Geldverkehr der Komitate Szabolcs und Szatmár im 16–17. Jahrhundert aufgrund von archivalischen Quellen und Geldfunden*. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai. Levéltári Évkönyv XI. Nyíregyháza, 1995. 21–28. 22.

28 HOLL I.: Középkori cserépedények a Budai várpalotából (XIII–XV. század). – *Mittelalterliche Keramik aus dem Burgpalast von Buda (13–15. Jahrhundert)*. BudRég XX. Budapest, 1963. 336; 349–355.

29 MÉRI I.: Beszámoló a Tiszalök-rázompusztai és Túrkeve-Mórici ásatások eredményeiről II. *Otčet o raskopkah v Tiszalök-Razompusztai i Turkeve-Moric II*. ArchÉrt 81. Budapest, 1954. 148.

30 HNM Numismatic Collection. 835/1934, 287A/1914 and 200B/1914

31 Leopold I's denar was probably accidentally mixed in the hoard.

32 HARSÁNYI 1921, 55

delem elől menekülni készülő módos polgárnak, hogy értékeit a földbe rejtse.

A terepbejárásokból levonható konzekvenciák szerint az Árpád-korban megfigyelt településtípusok közül esetünkben egy-két kivételtől eltekintve döntő többség a vízfolyások mentén elhelyezkedő, kis leletkoncentrációjú tanyaszerű telepnyom, mely feltehetően az újabb területek egy-egy család, kisebb közösség által való művelés alá vételével magyarázható.³⁴ Történeti adatok szerint a talajváltás mellett csak a 15. század derekától jelentkezik a két- vagy háromnyomásos gazdálkodás, mely széles körben csak a 16. században terjedt el.³⁵

A falu központjában álló templom közelében már a kora középkorban kút, itató lehetett. Ezt látszik alátámasztani, hogy a közelmúlt földmunkái során az épületet övező Belső/Utca-tóból egy bődönkút maradványait emelte ki a gép.³⁶

A Pesty-féle helységnévtár Bene berke, Bene kertje nevű határrésze egy hajdanvolt falura vagy jobbágytelekre utalhat. Ez utóbbit bizonyíthatja, hogy a 14–15. századi országos pusztásodás ellenére ezek egy része hosszú ideig megőrizhette egykori gazdája nevét.³⁷ E név már nem él, annyit tudni róla, hogy a Szatmári-fordulóban volt.³⁸ Intenzív cserépanyaga, a falutól való relatív távolsága és elkülönültsége okán talán megkövülttatható, hogy az említett Bene valaha a – pontosan ebben a fordulóban található – 17. sz. lelőhely területén feküdhett. Amennyiben ez így van, akkor a szórványos újkori kerámia minden bizonnyal a trágyával kerülhetett a felszínre.

Az elszigeteltség nyugalmanak eredményeképpen valószínűleg a középkorban–kora újkorban érte el a falu lakossága a legnagyobb lélekszámot, mely terjeszkedéssel, sűrűbb beépítettséggel járt együtt: porták, tanyák nyomai kerültek elő elsősorban a mai Császlótól É-i és Ny-i irányban, és D-re is. A település ÉNy-i határából azonban csak a 28. és 31. sz. lelőhelyekről ismerek a feudalizmus korából való régészeti emléket.

Az újkori felszíni telepnyomok kis kiterjedésűek, a leletanyag általában szórványos, szegényes. Ezek alapján, hasonlóan az Alföld többi részéhez, egy újkori tanyavilág rekonstruálható. A kutatás mai állása szerint ez a településforma a 17. század végén, a 18. században élte virágkorát.³⁹

of Szatmár county was significantly accelerated at that time since the international commercial route from Transylvania to Amsterdam and the Kálló–Tokaj military route crossed this area.³³ The settlement hiding in the forest farther from the main roads could be an ideal place for a wealthy citizen to hide his treasures in the earth.

According to the consequences that can be drawn from the field walking, the overwhelming majority of the settlement types observed from the Árpadian period were farmstead type settlement traces at watercourses yielding only a few finds. It can most probably be explained with the circumstance that a family or a smaller community started to cultivate new lands.³⁴ According to historical data, beside cultivation on new lands, rotation cultivation in two or three shifts appeared only in the middle of the 15th century and it got widespread no earlier than in the 16th century.³⁵

A well or a watering place could be in the centre of the village near the church already in the early Middle Ages. This seems to be supported by the remains of a barrel-lined well lifted from Belső/Utca lake, which surrounded the building, during recent earth movement.³⁶

The Bene berke, Bene kertje field in Pesty's locality name collection can imply a former village or villain's land. This latter one is proved by the fact that despite the depopulation wave in the whole country in the 14th–15th centuries, this area could long preserve the name of the one-time owner.³⁷ This name does not exist any more, we only know that it was in the Szatmári-forduló.³⁸ It can perhaps be suggested from its intensive pottery material, relative distance and isolation from the village that the above-mentioned Bene could be on the territory of site no. 17 lying on the mentioned territory. If this is true, the scattered modern ceramics could get on the surface with the muck.

In result of the peace of isolation, the population of the village reached the highest number in the Middle Ages – early Modern period, which resulted in extension, a denser distribution of the lots: traces of lots and

34 LASZLOVSZKY J.: Tanyaszerű települések az Árpád-korban. Farmsteads in the Arpadian-age. Einzelhofsiedlungen in den Arpadenzeit. 1986. 137; 147.

35 SZABÓ 1969, 61.

36 Természetesen lehetséges, hogy az itt talált famaradványok fiatalabbak, de a kútépítés módja már korábban ismert volt, melyet a 14. századból származó okleveles adat bizonyít (SZABÓ 1969, 164, 108. lábjegyz.). A talajviszonyok mindenképpen alkalmasak lehetnek a lelet konzerválására.

37 MIZSER 2001, 296, 392; KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993, 12; SZABÓ 1969, 18.

38 KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993, 15.

39 BALASSA I. – ORTUTAY GY.: Település, építkezés, házberendezés.

33 ULRICH A.: Szabolcs és Szatmár vármegyék XVI–XVII: századi pénzforgalma levéltári források és pénzleletek alapján. – Der Geldverkehr der Komitate Szabolcs und Szatmár im 16–17. Jahrhundert aufgrund von archivalischen Quellen und Geldfinden. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai. Levéltári Évkönyv XI. Nyíregyháza, 1995. 21–28. 22

34 LASZLOVSZKY J.: Tanyaszerű települések az Árpád-korban. Farmsteads in the Arpadian-age. Einzelhofsiedlungen in den Arpadenzeit. 1986. 137; 147

35 SZABÓ 1969, 61

36 The wood remains can naturally be younger yet the technique of well building was already known as it is attested to by a document from the 14th century (SZABÓ 1969, 164, note 108). The soil condition certainly favoured the conservation of the find.

37 MIZSER 2001, 296, 392; KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993, 12; SZABÓ 1969, 18

38 KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993, 15

Lelőhelyeink – kevés kivétellel – vagy a jelenleg is működő csatornák, vagy az egykori vízfolyások meanderei, magaspartjai mentén sorjáznak.

A falu É-i és ÉK-i határának lelőhelygazdagsága a kedvező domborzati-vízrajzi viszonyok miatt nem meglepő, míg a D-i, DNy-i rész szegénysége egyértelműen síkságának, belvízes jellegének következménye. Valószínűleg ez utóbbi terület mindenkor legelőként funkcionált, míg a K-DK-i határrész – bár geomorfológiai szempontból emberi megtelepedésre alkalmas – alig néhány lelőhelyet szolgáltatott. Ezt, feltételezésem szerint, a terület egykori erdővel való borítottsága magyarázza.

farmsteads were found first of all N and W of the modern Császló and scattered traces S of it. In the NW lands of the village, however, archaeological finds of the age of the feudalism were documented only at sites nos. 28 and 31.

The settlement traces of the modern period are small on the surface, the finds are scattered and poor. Accordingly, similarly to the other parts of the Plain, a modern period farmstead system can be reconstructed. According to the present stage of research, this settlement pattern was characteristic of the end of the 17th century and the 18th century.³⁹

The sites are mostly found along actually existing channels or the meanders and the high banks of former watercourses.

The richness of sites N and NE of the village is not astonishing because of the favourable geographical and hydrologic conditions. The poorness in the S-SW parts is the consequence of the plain and the waterlogged character. This latter territory must always have been a pasture. At the same time, the ESE fields barely showed any settlement traces although they are geographically suitable for settlement. This territory was probably covered with forests.

In: Magyar Néprajz. Budapest 1980. 112–124. 115, 118

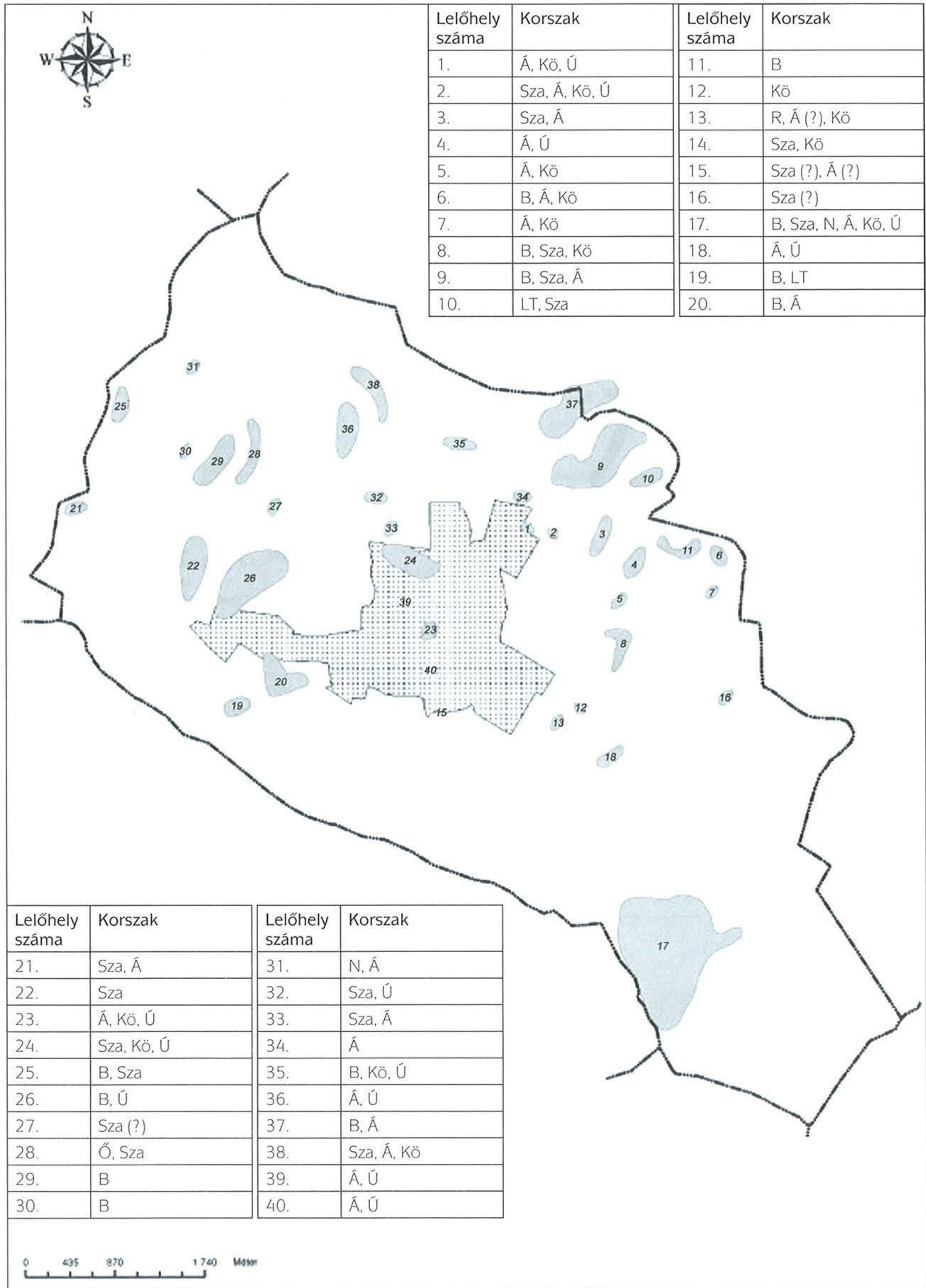
39 BALASSA I. – ORTUTAY GY.: Település, építkezés, házberendezés. In: Magyar Néprajz. Budapest 1980. 112–124. 115, 118

Irodalom • *References*

- ISTVÁNOVITS 2004 ISTVÁNOVITS, E.: Settlements of the Imperial Age in the Upper Tisza region. In: Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Sav 36, 2004. 219–228.
- KÁLNÁSI-SEBESTYÉN 1993 KÁLNÁSI Á. – SEBESTYÉN Á.: A csengeri járás földrajzi nevei. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajzi nevei 5. Debrecen, 1993. 11–28.
- LÓKI 2002 LÓKI J.: A Nyírség és a Felső-Tisza-vidék gazdasági életének földrajzi alapjai. In: A Nyírség és a Felső-Tisza-vidék történeti földrajza. Szerk.: Frisnyák Sándor. Nyíregyháza, 2002.
- MAKSAI 1940 MAKSAI F.: A középkori Szatmár megye. Budapest, 1940.
- MIZSER 2001 MIZSER L.: Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi Helynévtárában. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai. II. Közlemények, 24. Nyíregyháza, 2001. 295–401.
- NÉMETH 1967 NÉMETH P.: Szabolcs és Szatmár megyék Árpád-kori (XI–XIII. századi) földvárjai és monostorai. – Die Erdfesten und Münster der Komitaten Szabolcs und Szatmár aus der Árpádenzeit (XI–XIII. Jh.). JAMÉ X. 1967.
- ROMHÁNYI 2000 ROMHÁNYI B.: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Pytheas, 2000.
- SZABÓ 1969 SZABÓ I.: A középkori magyar falu. 1969.

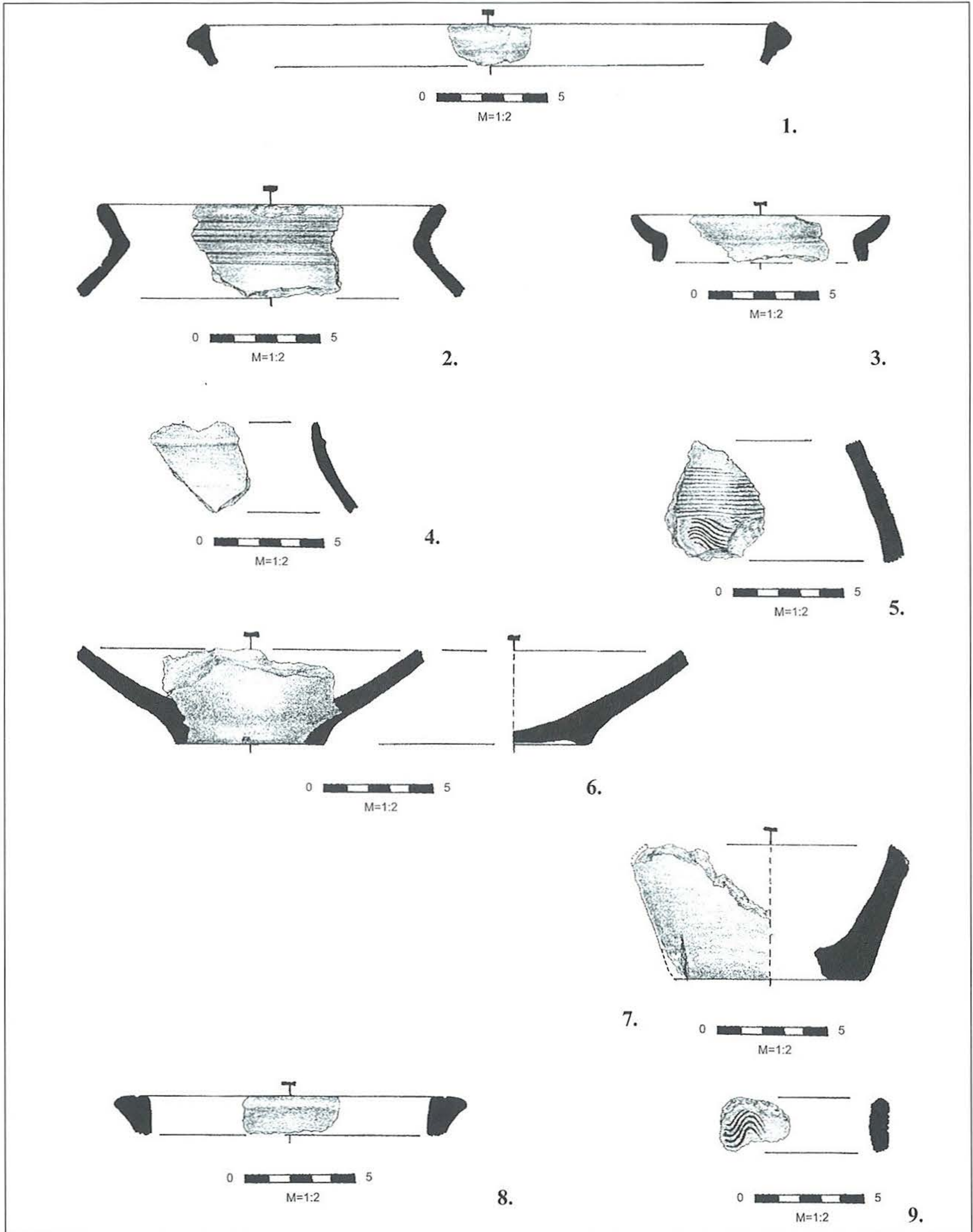

1. kép: Császló közigazgatási határa a régészeti lelőhelyekkel

Fig. 1: The administrative boundary of Császló with the archaeological sites

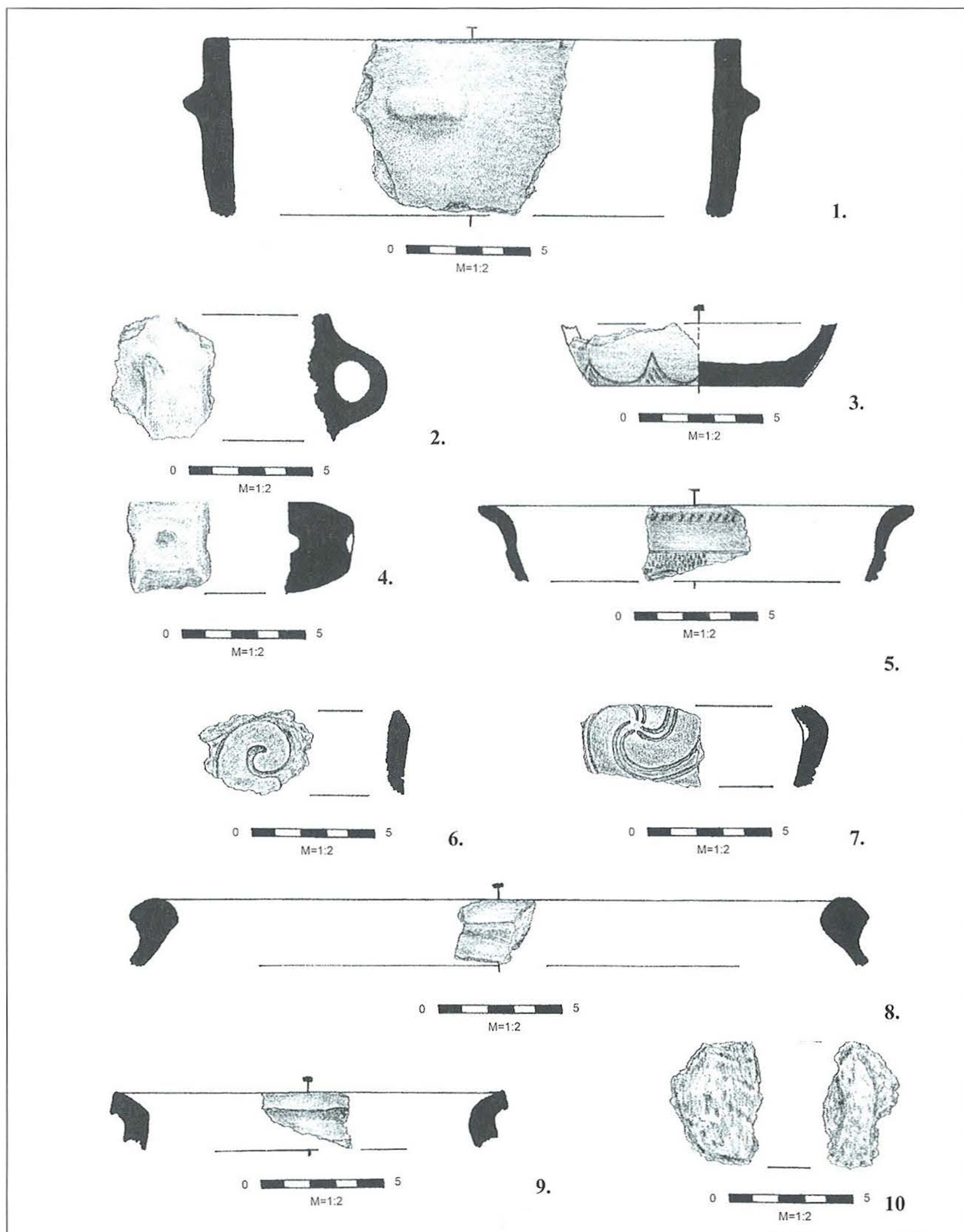
2. kép: Császló. 1-3: hombárperem töredéke; 4: korsó válltöredéke; 5: karcolt díszű fazéktöredék; 6: edényalj töredéke; 7: fazéktöredék; 8: fazékperem töredéke; 9: karcolt díszű fazék oldaltöredéke

1-7: császárkor; 8-9: Árpád-kor

Fig. 2: Császló. 1-3: rim fragments of storage jars; 4: shoulder fragment of a mug; 5: incised fragment of a pot; 6: bottom fragment; 7: fragment of a pot; 8: rim fragment of a pot; 9: fragment of an incised pot

1-7: Roman Period; 8-9: Arpadian Period

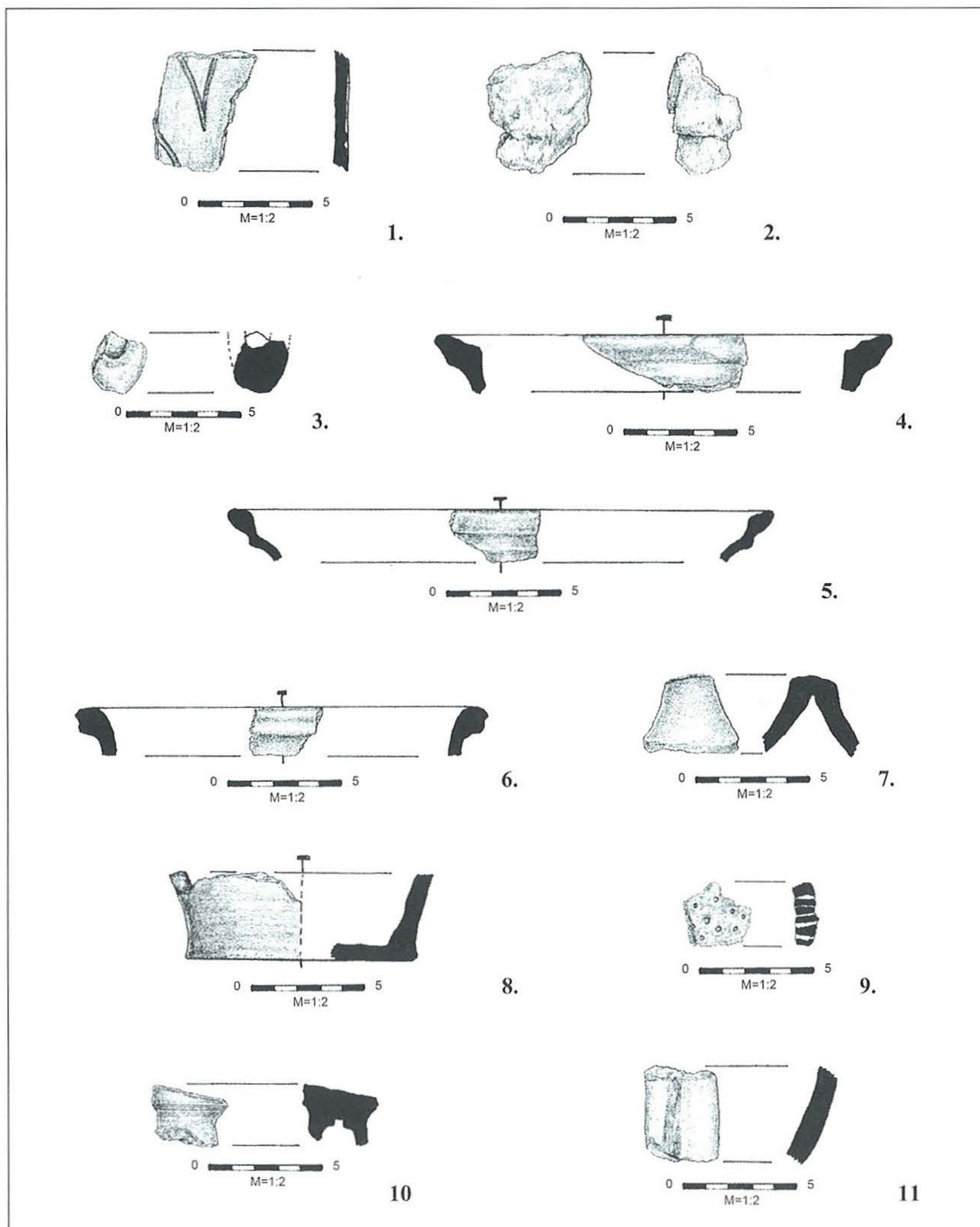
3. kép: Császló. 1: plasztikus bütyökkel díszített fazék töredéke; 2: fogóbütyök; 3: karcolt díszű edényalj; 4: szövőszéknehezék; 5: edényperem; 6-7: oldaltöredékek; 8: hombárperem; 9: fazékperem; 10: vasbuca töredéke

1-4: Felsőszőcs-kultúra 1. fázis; 5-7: Felsőszőcs-kultúra 2. fázis; 8: császárkor; 9-10: Árpád-kor

Fig. 3: Császló. 1: fragment of a pot with plastic ornament; 2: lug handle; 3: incised bottom; 4: loom weight; 5: rim; 6-7: wall fragments; 8: rim fragments of storage jars; 9: pot rim; 10: fragment of fan iron pig

1-4: phase 1 of the Felsőszőcs culture; 5-7: phase 2 of the Felsőszőcs culture; 8: Roman Period; 9-10: Arpadian Period

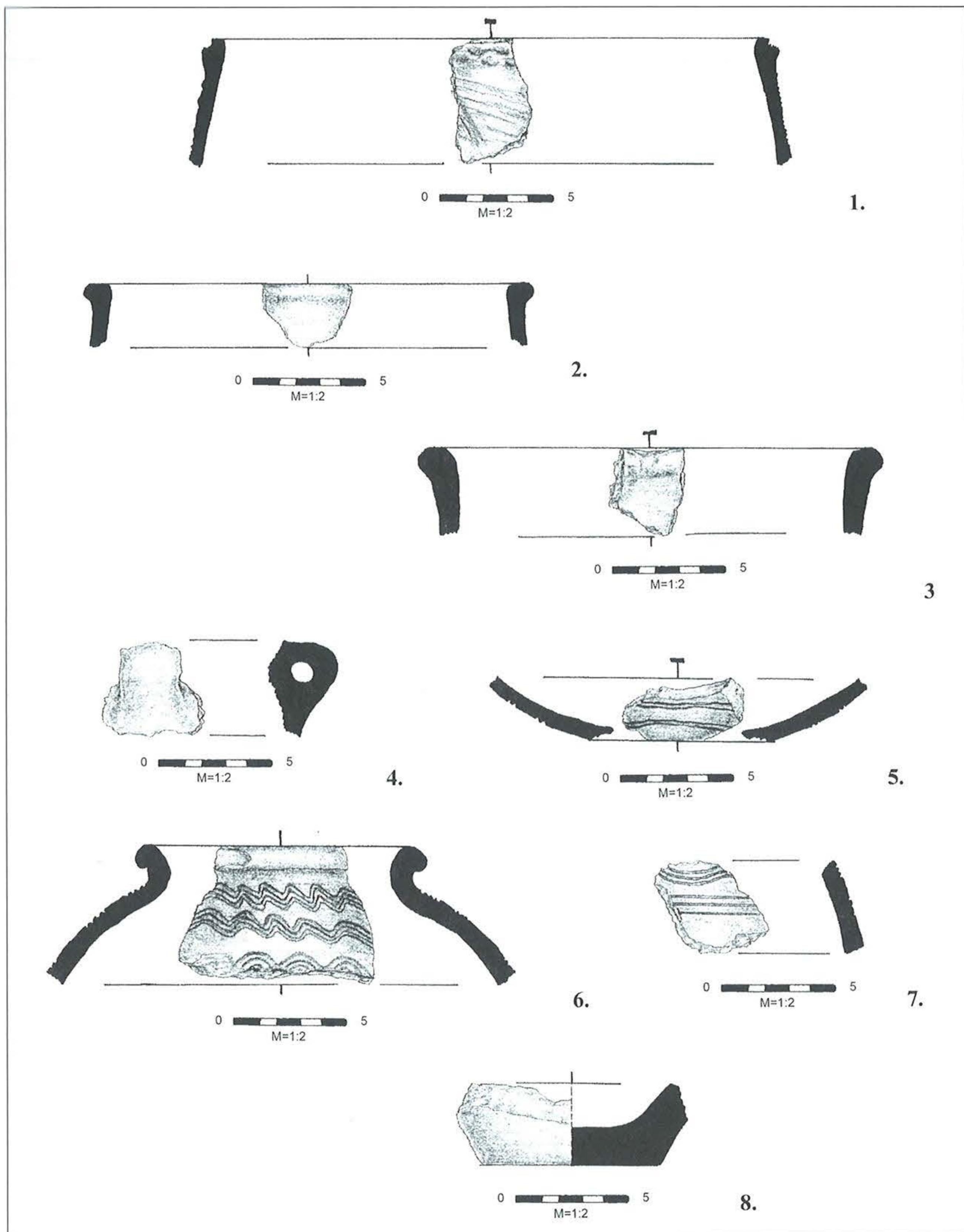
4. kép: Császló. 1: karcolt díszű edényoldal; 2: patics; 3: grafitos anyagú öntőminta; 4–6: fazékperemek; 7: fedőtöredék; 8: fazékalj; 9: szűrőedény töredéke; 10: fedőgomb; 11: vörösesbarna festésű korsó fültöredéke

1–2: Felsőszöcs-kultúra 1. fázis; 3: késő vaskor (kelta); 4–8: középkor; 9–11: újkor

Fig. 4: Szászló. 1: incised wall fragment; 2: daub; 3: graphitic mould; 4–6: pot rims; 7: fragment of a lid; 8: bottom of a pot; 9: fragment of a strainer; 10: lid knob; 11: handle fragment of a reddish brown painted jug

1–2: phase 1 of the Felsőszöcs culture; 3: Late Iron Age (Celtic); 4–8: Middle Ages; 9–11: Modern Period

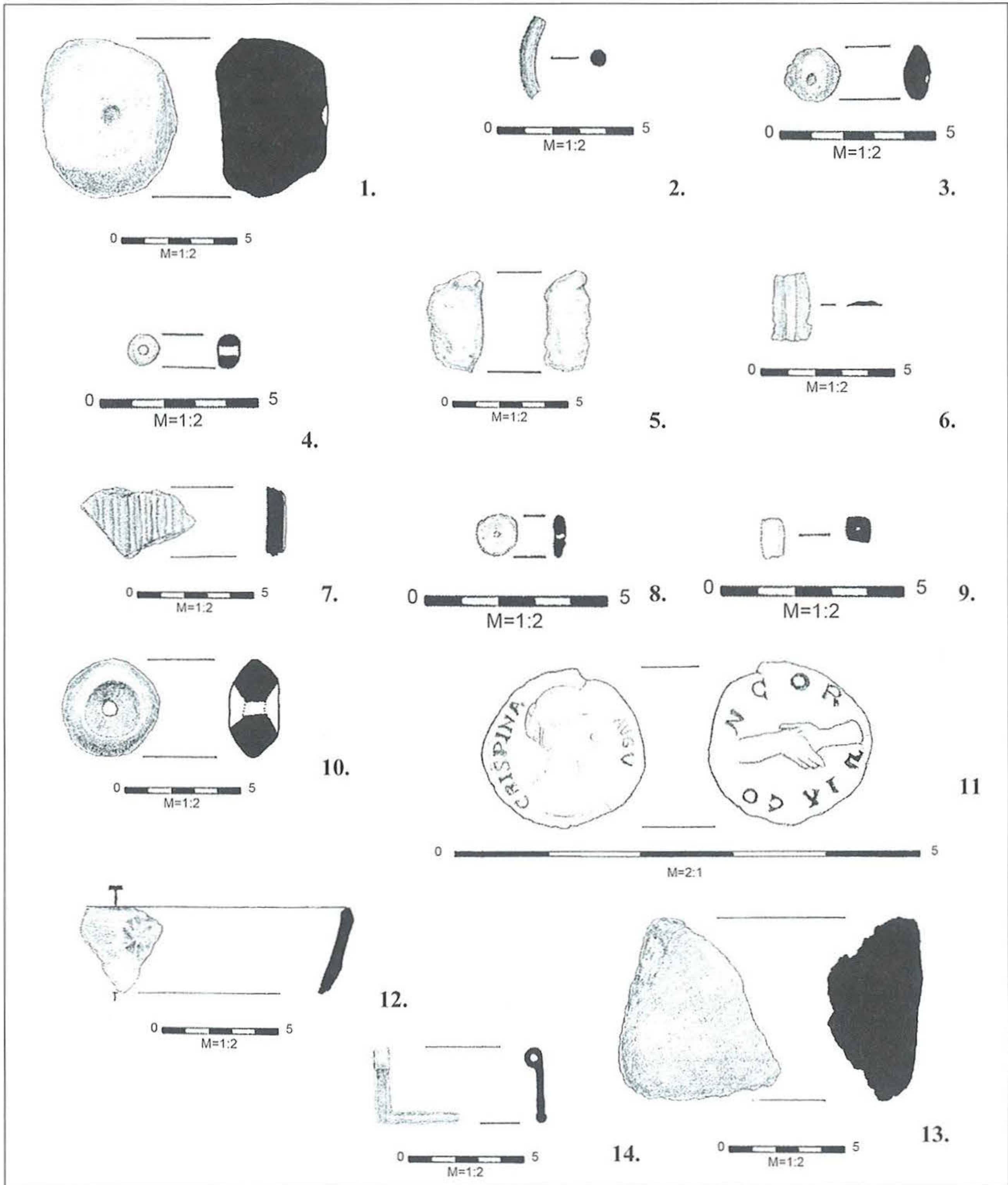
5. kép: Császló. 1-3: peremtöredékek; 4: szalagfül töredéke; 5: karcolt edényalj; 6: hullámvonalköteg-díszes fazékperem; 7: oldaltöredék; 8: aljtöredék

1-5: Felsőszőcs-kultúra 1. fázis; 6-8: 8-9. század

Fig. 5: Császló. 1-3: rim fragments; 4: fragment of a ribbon handle; 5: incised bottom; 6: rim of a pot decorated with a bunch of lines; 7: wall fragment; 8: bottom fragment

1-5: phase 1 of the Felsőszőcs culture; 6-8: 8th-9th century

6. kép: Császló. 1: kő; 2: bronzkarperec töredéke; 3: bronzgomb (?) töredéke; 4: mészkőgyöngy; 5: bronzrög; 6: kovapenge; 7: grafitos fazéktöredék; 8: borostyángyöngy; 9: kék üvegyöngy; 10: orsógyöngy; 11: Crispina ezüstdénárja; 12: pecsételt díszű edénytöredék; 13: sütőharang töredéke; 14: bronzcsat töredéke

1-4: Felsőszőcs-kultúra 1. fázis; 5-6: Felsőszőcs-kultúra 2. fázis; 7: késő vaskor (kelta); 8-12: császárkor; 13: 8-9. század; 14: újkor

Fig. 6: Császló. 1: stone; 2: fragment of a bronze bracelet; 3: fragment of a bronze knob (?); 4: limestone bead; 5: bronze lump; 6: flint blade; 7: graphitic pot fragment; 8: amber bead; 9: blue glass bead; 10: spindle whorl; 11: silver denar of Crispina; 12: vessel fragments with stamped ornaments; 13: fragment of a backing bell; 14: fragment of a bronze buckle

1-4: phase 1 of the Felsőszőcs culture; 5-6: phase 2 of the Felsőszőcs culture; 7: Late Iron Age (Celtic); 8-12: Roman Period; 13: 8th-9th century; 14: Modern Period